

Anna Grontkowska

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

ZMIANY WYDAJNOŚCI PRACY WIELKOBSZAROWYCH PRZEDSIĘBIORSTW ROLNICZYCH W LATACH 2007-2011

CHANGES IN LABOR PRODUCTIVITY OF LARGE-SCALE AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE YEARS 2007-2011

Słowa kluczowe: przedsiębiorstwo wielkoobszarowe, wydajność pracy, województwo

Key words: enterprise large-scale, labor, province

Abstrakt. Przedstawiono zmiany liczby zatrudnionych oraz poziomu wydajności pracy w wielkoobszarowych przedsiębiorstwach zakwalifikowanych jako najlepsze na podstawie Listy 300 publikowanej w „Nowym Życiu Gospodarczym” w latach 2007-2011 według położenia geograficznego (województwo). Najniższą wydajność pracy mierzoną przychodami ogółem w przeliczeniu na zatrudnionego badane przedsiębiorstwa uzyskały w 2008 r. Od 2009 r. średnio wzrastała ona corocznie o kilkanaście procent. Wystąpiło wyraźne zróżnicowanie wydajności pracy oraz dynamiki jej wzrostu między przedsiębiorstwami położonymi w północnej i zachodniej Polsce (z województw wielkopolskiego, lubuskiego, pomorskiego, dolnośląskiego i zachodniopomorskiego) a przedsiębiorstwami w południowo-wschodniej Polsce (z województw podkarpackiego, małopolskiego i świętokrzyskiego) i w województwie łódzkim.

Wstęp

Rolnictwo, tak jak i inne gałęzie gospodarki nieustannie musi prowadzić procesy dostosowawcze do zmieniających się warunków otoczenia bliższego oraz dalszego. Procesy te rozpoczęły się wraz z wprowadzeniem gospodarki rynkowej na przełomie lat 80. i 90. XX wieku. W minionym okresie zmianie ulegały warunki ekonomiczne i prawne, i nadal pozostają one jednymi z najważniejszych, które muszą być uwzględniane przez jednostki gospodarcze w prowadzeniu działalności i dążeniu do osiągnięcia korzystnych efektów ekonomicznych. Współcześnie w dobie globalizacji i zmian gospodarczych konieczne staje się nieustanne zwiększanie zdolności konkurencyjnych przedsiębiorstw. Z badań wynika, że sektor rolny w Polsce nadal absorbuje znaczne, ale jednocześnie słabo wykwalifikowane i w małym stopniu wykorzystane zasoby siły roboczej [Gołaś, Kozera 2008]. Zatem badania dotyczące zmian zasobów siły roboczej i wskaźników jej efektywności wydają się zasadne. Efektywne wykorzystanie wszystkich czynników produkcji jest jednym z podstawowych elementów przesądzających o zdolnościach konkurencyjnych.

Wydajność pracy jest jednym z ważniejszych wskaźników służących ocenie funkcjonowania jednostek gospodarczych [Gębska, Filipiak 2006]. Z punktu widzenia poszczególnych przedsiębiorstw wskaźnik wydajności pracy wskazuje na efektywność wykorzystania zasobów siły roboczej.

Przedstawiono zmiany wydajności pracy w 300 najlepszych przedsiębiorstwach rolniczych, które wzięły udział w corocznie opracowywanym rankingu [Lista 300 2007-2011].

Materiał i metodyka badań

Mierzenie wydajności pracy może odbywać się na wiele sposobów. W opracowaniu wydajność pracy obliczono jako iloraz przychodów ogółem i przeciętnej liczby zatrudnionych w danym roku. Celem opracowania jest określenie zmian wydajności pracy dla przedsiębiorstw uczestniczących w Liście 300 publikowanej w „Nowym Życiu Gospodarczym” w latach 2007-2011 według położenia geograficznego. Ponadto wskazanie zmian w wydajności pracy przedsiębiorstw, które w badanym okresie trwale osiągały korzystne wyniki. Jako podstawę podziału przedsiębiorstw przyjęto po-

Tabela 1. Liczba przedsiębiorstw rolniczych z Listy 300 za lata 2007-2011 według województw

Table 1. Number of agricultural enterprises in the List of 300 for the years 2007 to 2011, by province

Województwo/ Province	Liczba przedsiębiorstw w roku/ Number of enterprises in the year				
	2007	2008	2009	2010	2011
Brak zgody/ No consent	43	42	42	46	36
Dolnośląskie	25	26	18	25	30
Kujawsko-pomorskie	28	25	35	33	35
Lubelskie	15	13	10	12	12
Lubuskie	2	2	5	7	7
Łódzkie	4	4	5	5	6
Małopolskie	5	4	3	4	5
Mazowieckie	12	11	9	12	10
Opolskie	48	49	50	45	48
Podkarpackie	2	4	6	4	7
Podlaskie	6	6	6	8	7
Pomorskie	25	27	21	19	19
Śląskie	6	8	7	4	5
Świętokrzyskie	3	3	3	2	2
Wielkopolskie	48	47	54	49	51
Zachodnio-pomorskie	12	14	14	15	10
Razem/Total	300	300	300	300	300

Źródło: badania własne na podstawie Listy 300 za lata 2007-2011

Source: own study based on Listy 300 for the years 2007-2011

Tabela 2. Liczba przedsiębiorstw corocznie znajdujących się na liście 300 w latach 2007-2011 według województw

Table 2. The number of enterprises each year on the list of 300 in 2007-2011, by province

Województwo/ Province	Liczba przedsiębiorstw w roku/ Number of enterprises in the year				
	2007	2008	2009	2010	2011
Dolnośląskie	7	7	7	7	7
Kujawsko-pomorskie	19	19	19	19	19
Lubelskie	6	6	6	6	6
Lubuskie	1	1	1	1	1
Łódzkie	2	2	2	2	2
Małopolskie	1	1	1	1	1
Mazowieckie	6	6	6	6	6
Opolskie	10	10	10	10	10
Podkarpackie	1	1	1	1	1
Podlaskie	4	4	4	4	4
Pomorskie	11	11	11	11	11
Śląskie	2	2	2	2	2
Świętokrzyskie	2	2	2	2	2
Warmińsko-mazurskie	3	3	3	3	3
Wielkopolskie	23	23	23	23	23
Zachodnio-pomorskie	4	4	4	4	4
Razem/Total	102	102	102	102	102

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

łożenie według województw. W tabeli 1 przedstawiono liczbę przedsiębiorstw z poszczególnych województw w badanych latach, zaś w tabeli 2 wskazano liczbę przedsiębiorstw, które corocznie kwalifikowały się do grupy najlepszych 300 zgodnie z metodyką rankingu.

Odrębną grupę w tabeli 1 stanowiły przedsiębiorstwa, które nie wyraziły zgody na ujawnienie danych identyfikacyjnych, co uniemożliwia przypisanie do określonego rejonu. Grupa tych przedsiębiorstw to corocznie około 12-15% przedsiębiorstw, których dane opublikowano. Liczba przedsiębiorstw położonych w poszczególnych województwach, które znalazły się w grupie o najkorzystniejszych efektach była zróżnicowana. Najliczniejszą grupą gospodarstw wielkoobszarowych o najkorzystniejszych efektach ekonomicznych były jednostki położone na obszarze województw wielkopolskiego i opolskiego (corocznie z tych dwóch województw było około 1/3 ogółu przedsiębiorstw) oraz kujawsko-pomorskiego, dolnośląskiego i pomorskiego (corocznie około 25% ogółu przedsiębiorstw). Łącznie przedsiębiorstwa z pięciu wymienionych województw stanowiły prawie 60% w ogólnej liczbie przedsiębiorstw Listy 300. Najmniejsza liczba gospodarstw o najkorzystniejszych efektach ekonomicznych funkcjonowała w województwach świętokrzyskim, podkarpackim oraz małopolskim. Potwierdza to historycznie ukształtowaną strukturę agrarną w Polsce. W każdej części kraju funkcjonują gospodarstwa uzyskujące wysokie efekty ekonomiczne, jednak ich liczba jest wyraźnie większa w województwach charakteryzujących się gospodarstwami o wyraźnie większej powierzchni. Wydaje się, że ważne są uwarunkowania glebowo-klimatyczne warunkujące określony kierunek produkcji.

W latach 2007-2011 corocznie kwalifikowało się do grupy najlepszych 102 przedsiębiorstwa, położone na terenie całej Polski. Proporcjonalnie ich liczba odzwierciedlała ogólną liczbę gospodarstw położonych na obszarze konkretnych województw.

Wyniki badań

Zasoby ziemi, siły roboczej i kapitału są podstawowymi czynnikami produkcji w rolnictwie. Określanie zmian ich wielkości, efektywności wykorzystania oraz wzajemnych relacji między nimi stanowią główne cele wielu badań ekonomiczno-rolniczych. Omówiono wybrane elementy analizy zasobów i efektywności wielkoobszarowych jednostek rolniczych zakwalifikowanych jako najlepsze do Listy 300. W tabeli 3 zestawiono zmiany zatrudnienia przedsiębiorstw rolniczych z Listy 300 za lata 2007-2011 z uwzględnieniem położenia geograficznego.

W latach 2007-2011 liczba zatrudnionych w przedsiębiorstwach zakwalifikowanych do Listy 300 była bardzo silnie zróżnicowana. Wynosiła od 1 osoby w przedsiębiorstwie do ponad 1400 osób zatrudnionych w przedsiębiorstwie. Na podstawie zestawienia w tabeli 3 należy stwierdzić, że w poszczególnych województwach poziom zatrudnienia w przeliczeniu na 100 ha UR był odmienny (w zależności od kierunku produkcji przedsiębiorstw zakwalifikowanych do grupy najlepszych), ale zbliżony w analizowanych latach. Zmiany w liczbie zatrudnionych pojawiały się, ale często były efektem zmiany przedsiębiorstw zakwalifikowanych jako najlepsze w konkretnym roku. W latach 2007-2010 liczba osób zatrudnionych w przeliczeniu na 100 ha UR w całej zbiorowości wykazywała corocznie tendencję malejącą (z 5,29 w 2007 r. do 4,31 osoby zatrudnionej na 100 ha UR w 2010 r.).

Tabela 3. Przeciętna liczba zatrudnionych w przedsiębiorstwach rolniczych z Listy 300 za lata 2007-2011 według województw

Table 3. The average number of persons employed in agricultural enterprises in the List of 300 for the years 2007 to 2011, by province

Województwo/Province	Przeciętne zatrudnienie w roku [liczba osób zatrudnionych/100 ha UR]/ Average employment in the [number of employers/100 ha]					
	2007	2008	2009	2010	2011	Średnia/ average
Brak zgody/No consent	4,25	3,69	3,41	3,28	4,00	3,71
Dolnośląskie	2,82	3,11	2,90	2,51	2,42	2,73
Kujawsko-pomorskie	6,24	4,06	3,77	3,68	3,63	4,21
Lubelskie	4,51	3,49	3,34	3,41	3,56	3,71
Lubuskie	2,63	1,99	1,47	1,96	1,99	1,92
Łódzkie	32,40	28,99	25,32	25,66	21,11	26,13
Małopolskie	38,87	62,04	5,70	5,81	5,49	24,30
Mazowieckie	9,31	8,04	10,19	17,05	17,39	12,42
Opolskie	3,08	3,57	3,02	2,90	2,82	3,08
Podkarpackie	4,76	5,35	11,15	10,73	10,22	9,23
Podlaskie	4,31	3,62	3,30	3,00	2,96	3,39
Pomorskie	2,47	2,37	2,45	2,55	2,47	2,46
Śląskie	9,20	6,51	8,95	4,43	7,51	7,51
Świętokrzyskie	5,07	5,16	5,07	5,42	5,43	5,20
Warmińsko-mazurskie	3,56	3,23	3,04	2,57	2,77	3,10
Wielkopolskie	4,70	4,88	4,63	4,50	4,68	4,68
Zachodniopomorskie	4,26	2,58	3,63	1,79	2,01	2,85
Średnia/Average	5,29	5,01	4,36	4,31	4,46	4,69

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

W tabeli 4 zestawiono wydajność pracy dla przedsiębiorstw zakwalifikowanych jako uzyskujące najkorzystniejsze efekty ekonomiczne w latach 2007-2011 zgodnie z ich położeniem geograficznym.

Najwyższą wydajność pracy uzyskiwano w przedsiębiorstwach położonych w województwach wielkopolskim, lubuskim, pomorskim, dolnośląskim i zachodniopomorskim, czyli województwach północnej i zachodniej Polski. Wzrosła ona z około 250 tys. zł na zatrudnionego do ponad 400 tys. zł, a w województwie wielkopolskim średnio do prawie 530 tys. zł. Najniższe przychody w przeliczeniu na zatrudnionego w przedsiębiorstwie rolnym notowano w województwach podkarpackim i małopolskim (w badanym okresie wydajność pracy kształtowała się od około 130 do 150 tys. zł) oraz łódzkim i świętokrzyskim (wydajność pracy średnio wynosiła około 190 tys. zł).

W badanym okresie, oprócz 2008 r., notowano wzrost wydajności pracy w większości analizowanych przedsiębiorstwach, jednak zaobserwowano zróżnicowanie jego poziomu. Wydajność pracy w badanym okresie najwyraźniej zwiększyła się w województwach wielkopolskim, lubuskim i podlaskim – był to wzrost o ponad 100%. Między latami 2011 a 2007 w pozostałych województwach, oprócz opolskiego, wzrost ten wyniósł od kilkunastu procent w województwie zachodniopomorskim (14%) i małopolskim (17%) do ponad 50% w województwie dolnośląskim. W 2008 r. wydajność pracy średnio zmniejszyła się o 6% w stosunku do 2007 r. W głównej mierze było to spowodowane warunkami makroekonomicznymi, które wpłynęły także na przychody realizowane w analizowanych przedsiębiorstwach. W kolejnych latach najlepsze przedsiębiorstwa rolnicze zwiększały wydajność pracy. W 2009 r. wydajność pracy ukształtowała się na poziomie zbliżonym do uzyskanej dwa lata wcześniej (2007 r.). Natomiast w kolejnym roku średnio wzrosła o 12%, a w 2011 r. o prawie 18% w stosunku do 2010 r.

Tabela 4. Wydajność pracy w przedsiębiorstwach rolniczych z Listy 300 za lata 2007-2011 według województw (uporządkowane malejąco danymi z roku 2011)

Table 4. Labour productivity in agricultural enterprises in the List of 300 for the years 2007 to 2011, by province (in descending order data from 2011)

Województwo/ Province	Wydajność pracy [zł/osoba zatrudniona] w roku/Labor productivity in the year [PLN/person]				
	2007	2008	2009	2010	2011
Wielkopolskie	253 076,46	299 911,77	335 987,24	386 087,50	528 869,52
Lubuskie	226 823,61	294 196,58	600 512,97	436 194,18	476 135,67
Pomorskie	304 208,88	287 328,08	302 796,78	306 852,98	409 589,30
Dolnośląskie	253 539,79	228 767,29	224 559,51	275 541,77	388 454,02
Zachodniopomorskie	319 010,27	367 313,68	372 010,61	387 889,35	363 725,35
Podlaskie	175 881,67	167 637,24	229 823,39	274 797,41	355 083,24
Śląskie	236 294,77	193 837,47	191 789,03	225 995,03	331 452,40
Opolskie	362 104,23	207 301,51	226 909,51	222 212,03	293 206,08
Lubelskie	207 976,64	201 962,17	201 279,66	233 994,30	270 252,06
Mazowieckie	214 562,17	135 633,62	181 856,94	239 188,38	265 109,24
Kujawsko-pomorskie	192 381,55	197 559,94	220 823,42	225 031,75	257 277,23
Warmińsko-mazurskie	188 756,43	181 635,42	232 237,14	244 415,49	255 181,74
Świętokrzyskie	176 483,50	193 171,64	175 463,74	195 622,09	225 569,05
Małopolskie	145 126,22	146 036,70	135 092,92	142 771,04	170 936,06
Łódzkie	134 960,83	169 395,61	175 226,60	181 176,41	164 437,17
Podkarpackie	130 612,13	126 924,18	141 431,61	164 663,84	157 533,91
Średnia/Average	260 740,78	245 272,58	268 414,44	302 613,74	356 919,96

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

Tabela 5. Wybrane wskaźniki ekonomiczne przedsiębiorstw corocznie kwalifikujących się do najlepszych z Listy 300

Table 5. Selected economic indicators annually to qualify for the best of Lists 300

Wskaźnik/Indicator	Rok/Year				
	2007	2008	2009	2010	2011
Średnie zatrudnienie [osoby/100 ha UR]/Average employment [employers/100 ha]	5,44	5,34	5,27	5,18	4,97
Łączna liczba zatrudnionych/ Total numer of employers	5723	5680	5683	5713	5616
Średnia powierzchnia UR/ Average area of AL [ha]	1 381,67	1 395,13	1 445,20	1444,04	1 435,57
Wydajność pracy [zł/osoba zatrudniona]/Labour productivity [PLN/employers]	215 074,66	250 984,51	274 673,95	304 361,16	366 347,39

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

Z danych w tabeli 5 wynika, że grupa przedsiębiorstw corocznie uzyskujących najkorzystniejsze wyniki (102 jednostki z Listy 300 za lata 2007-2011) charakteryzowała się znacznymi zasobami ziemi, przy czym średnia powierzchnia ulegała zwiększeniu lub zmniejszeniu o kilka procent. W badanym okresie powierzchnia przedsiębiorstwa rolniczego mieściła się w przedziale od 1382 ha w 2007 r. do 1445 ha UR w 2009 r. W analizowanym okresie w badanej grupie łączna liczba zatrudnionych najniższa była w 2011 r., zaś najwięcej osób przedsiębiorstwa te zatrudniały w 2007 r. Zaobserwowano tendencję zmniejszania liczby pracujących w badanym okresie. Zatrudnienie zmniejszyło się z 5,44 osoby w przeliczeniu na 100 ha UR w 2007 r. do 4,97 osoby na 100 ha UR w 2011 r., czyli o 8,7%.

W latach 2007-2011 w jednolitej grupie przedsiębiorstw systematycznie zwiększała się wydajność pracy, zwiększyła się ona z 215 tys. zł w 2007 r. do 366 tys. zł na zatrudnionego w 2011 r., czyli wzrosła o 70%. W 2008 r. wydajność pracy zwiększyła się o 16,7% w stosunku do 2007 r. (w sytuacji ogólnego zmniejszenia wydajności w grupie przedsiębiorstw z Listy 300 o 6%), w 2009 r. wzrosła o 9,4% w relacji do 2008 r. (tyle samo co w grupie przedsiębiorstw z Listy 300), w 2010 r. wzrost wyniósł 10,8% (12,7% wzrost wydajności pracy przedsiębiorstw z Listy 300), zaś w 2011 r. 20,3% w stosunku do 2010 r., przy wzroście tej wydajności w grupie 300 przedsiębiorstw o 17,9%. Z badań prowadzonych dla gospodarstw na podstawie FADN wynika, że wydajność pracy przedsiębiorstw silniejszych ekonomicznie wykazuje dużo wyższy poziom [Poczta, Średzińska 2007]. Ale także między tymi jednostkami występuje znaczne zróżnicowanie. Najkorzystniejsze relacje między czynnikami produkcji występują w gospodarstwach większych.

Podsumowanie

Z przeprowadzonych badań wynika, że występowało regionalne zróżnicowanie liczby przedsiębiorstw, które kwalifikowały się do grupy najlepszych uczestniczących w rankingu publikowanym przez Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB. W grupie przedsiębiorstw o najkorzystniejszych efektach ekonomicznych najwięcej było położonych w pięciu województwach (wielkopolskim, opolskim, kujawsko-pomorskim, dolnośląskim i pomorskim), które łącznie stanowiły prawie 60% w ogólnej liczby przedsiębiorstw z Listy 300.

W latach 2007-2011 najwyższą wydajność pracy mierzoną przychodami ogółem w przeliczeniu na osobę zatrudnioną uzyskiwano w przedsiębiorstwach rolnych położonych w województwach północnej i zachodniej Polski, zaś najniższe w województwach podkarpackim, małopolskim, łódzkim i świętokrzyskim. W badanym okresie, oprócz 2008 r., odnotowano wzrost wydajności

pracy przy zróżnicowanej dynamice tego wzrostu. Największy wzrost wydajności wykazały przedsiębiorstwa z województw wielkopolskiego, lubuskiego i podlaskiego (w badanym okresie o ponad 100%), zaś w pozostałych województwach, oprócz opolskiego, wzrost ten wyniósł od kilkunastu procent (zachodniopomorskim i małopolskim) do ponad 50% w województwie dolnośląskim.

Literatura

- Gębska M., Filipak T. 2006: *Podstawy ekonomiki i organizacji gospodarstw rolniczych*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa, s. 27-29.
- Gołaś Z., Kozera M. 2008: *Strategie wydajności pracy w gospodarstwach rolnych*, Journal of Agribusiness and Rural Development, nr 1(7), s.73-87.
- Lista 300. 2007-2011: www.ierigz.waw.pl/prace-badawcze/ranking-300
- Poczta W., Średzińska J. 2007: *Wyniki produkcyjno-ekonomiczne i finansowe indywidualnych gospodarstw rolnych według ich wielkości ekonomicznej (na przykładzie regionu FADN Wielkopolska i Śląsk)*, [www.wne.sggw.pl/...ma/pdf/PRS_2007_T2\(17\)_z2_s433.pdf](http://www.wne.sggw.pl/...ma/pdf/PRS_2007_T2(17)_z2_s433.pdf)

Summary

The paper shows the change in the number of employees and the level of labor productivity in large-scale enterprises classified as the best ones on the basis of The list of 300 published in the „New Economic Life” in the years 2007-2011 according to the geographical location (region). The lowest labor productivity measured by total revenues per employee the surveyed companies received in 2008. Since 2009, the labor productivity grew on average by more than ten percent. There was considerable variation in labor productivity and the dynamics of its growth among companies located in the northern and western parts of Poland and companies in south-eastern Poland.

Adres do korespondencji
dr inż. Anna Grontkowska
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw
ul. Nowoursynowska 166
02-787 Warszawa
tel. (22) 593 42 40
e-mail: anna_grontkowska@sggw.pl